

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет історії, права і публічного управління
Кафедра всесвітньої історії*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ»
для здобувачів доктора філософії,
галузі знань 03 Гуманітарні науки,
спеціальності 032 – Історія та археологія**

Вінниця – 2020

Кравчук О. М. Методичні рекомендації до самостійної роботи із дисципліни «Актуальні проблеми всесвітньої історії». Вінниця, 2020. 18 с.

Розробник:

Кравчук Олександр Миколайович, к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Рецензент:

Кравченко П. М. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Схвалено на засіданні кафедри всесвітньої історії 27 серпня 2020 р. (протокол № 1)

ВСТУП

«Актуальні проблеми всесвітньої історії» є вибірковою навчальною дисципліною. Вона має важливе значення в опануванні здобувачами наукового ступеня найважливіших питань світової історії, розвитку навичок наукового аналізу, представлення результатів наукових студій, вихованні інтересу до науки про минуле. Вивчення аспірантами навчальної дисципліни покликане сприяти завершенню формування в них культури наукової діяльності, критичного сприйняття джерельного історичного матеріалу, ефективному використанню набутих знань у дослідженнях.

Важливою частиною вивчення дисципліни є самостійна робота, а її організація належить до пріоритетів в навчальному процесі. Вона покликана закріпити здатності до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

У представленому навчально-методичному посібнику подані питання для самостійного опрацювання та завдання з усіх тем згідно розділів дисципліни – «Проблеми модернізації» (теми 1-2) та «Актуальні питання міжнародних відносин» (теми 3-7).

Структура посібника включає назву теми та методичні рекомендації із питань для самостійного опрацювання та завдань.

Тема 1. Масарикова республіка і Кемалістська Туреччина – регіональні зразки постімперської трансформації у міжвоєнний період.

Питання для самостійного опрацювання:

Вплив Т. Г. Масарика і М. Кемаля Ататюрка на процеси модернізації.

При вивченні зазначеного питання необхідно виходити із тези про вагомий роль Т. Г. Масарика і М. Кемаля Ататюрка у розбудові відповідно Чехословацької республіки та Турецької республіки.

Чеський філософ, соціолог, політичний діяч, перший президент ЧСР Томаш Гарріг Масарик (1850-1937) здійснював стратегічне керівництво державотворчим процесом у цій країні, сприяв її перетворенню у ліберально-демократичну державу парламентсько-президентську республіку, єдину в Центрально-Східній Європі. Користувався незаперечним моральним авторитетом. Не був членом жодної політичної партії. Прагнув, щоб його політика відбивала

інтереси всіх груп населення ЧСР. Як «президент-визволитель» переобирався на посаду голови ЧСР 1920, 1927 та 1934 рр. Всередині країни за допомогою «групи Град» (діячі, наближені до президента) з опорою на партії центристського і лівого спрямування здійснював політику демократичних і соціально-економічних реформ. У Чехословаччині за президентства Т. Г. Масарика було забезпечено громадянські та національно-культурні права всіх національностей. У країні була здійснена аграрна реформа, відбувалася модернізація східних регіонів – Словаччини і Закарпаття. Значну увагу приділяв врегулюванню національних суперечностей, шлях до подолання яких вбачав у налагодженні співпраці представників всіх національностей в органах влади заради розбудови демократичної країни, наданні повної рівноправності і національно-культурної автономії національним меншинам. Розмірковував над швейцарською моделлю впорядкування держави, 1928 р. визнав право меншин на територіальну автономію. Політична програма Т. Г. Масарика в ЧСР не була реалізована в питаннях про відокремлення церкви від держави, створення замість армії міліції, наданні автономії Закарпаттю.

Після завершення національної революції під проводом М. Кемалю (1881-1938), перед Туреччиною постало життєво важливе завдання реформування всіх сфер життя суспільства. Здійснення реформ перший президент Турецької республіки М. Кемаль вважав найголовнішим державним пріоритетом. Він користувався колосальним авторитетом у країні, по праву вважався визволителем Туреччини від європейської інтервенції. Орел рятівника батьківщини допоміг йому реалізувати радикальні модернізаційні реформи в найкоротші терміни, незважаючи на опір прихильників старих традицій. Це означало запозичення всього прогресивного у європейській цивілізації і його адаптацію до турецьких умов. Реформи М. Кемалю були революційними перетвореннями, носили комплексний характер. Авторитарний режим М. Кемалю в Туреччині здійснив успішну реформування традиційного суспільства. Туреччина у міжвоєнний період перетворилася у світську країну, орієнтовану переважно на західні цінності. У жодній з ісламських держав ніколи не було подібних перетворень. Туреччина здійснила небачений для ісламської країни крок до західного буржуазно-демократичного стандарту. Ідеї Ататюрка залишаються важливою частиною сучасної політичної культури турецького суспільства.

Завдання:**Порівняйте наслідки модернізації у міжвоєнній ЧСР і Туреччині.**

В оцінці наслідків модернізації необхідно виділяти певні критерії, наприклад, політичний та соціально-економічний. Із політичної точки зору модернізація в Чехословаччині була успішнішою, адже в країні було розбудовано демократичну парламентсько-президентську республіку. У Туреччині, яка формально була парламентською республікою, фактично був встановлений авторитарний режим президента М. Кемаля Ататюрка. Водночас, враховуючи критерій національних відносин, варто наголосити, що Туреччина була більш стабільною, адже Ататюрку вдалося сформувавши турецьку самоідентифікацію. Слово «турок» стало самоназвою представників динамічної, підприємливої нації. Натомість у Чехословаччині не вдалося сформувавши політичну «чехословацьку» націю, розв'язати, відповідно словацьке питання та проблему національних меншин. Із точки зору соціально-економічного аналізу, в ЧСР успішно здійснювалася модернізація. У міжвоєнний період ЧСР увійшла до десятки промислово розвинених країн Європи. Туреччина провівши економічні реформи, залишилася аграрно-індустріальною країною. У висновках доцільно відзначити відмінність вихідних умов модернізації для Чехословаччини та Туреччини, адже перша – долала наслідки бездержавного статусу слов'янських народів, а Туреччина – мала традицію імперської державності, яку почала трансформувати у напрямку західного буржуазно-демократичного стандарту. Окрім того, варто врахувати рівень промислового розвитку обох країн на початку ХХ ст.

Тема 2. Відхід від радянської моделі модернізації в Азії (КНР) та Європі (Чехія).Питання для самостійного опрацювання:**Євроатлантична інтеграція Чеської Республіки.**

Розглядаючи зазначене питання, необхідно звернути увагу, що вже у перший рік свого самостійного існування (1993 р.), Чеська Республіка заявила про намір вступити до Європейського союзу, а 30 червня 1993 р. Чехія стала членом Ради Європи. Інтеграція здійснювалася у контексті політики «повернення країни в Європу», що разом з переходом до ринкової економіки, забезпечення високого

життєвого рівня і соціальної стабільності, зміцнення парламентської демократії стало частиною процесу постсоціалістичної трансформації Чеської Республіки. З офіційним проханням про початок переговорів щодо вступу країни до Європейського Союзу уряд Чеської Республіки звернувся 21 січня 1996 р. Запрошення вступити до ЄС Чехія отримала 13 грудня 1997 р., а 12 березня 1999 р. стала асоційованим членом Європейського Союзу. У червні 2003 р. на загальнонаціональному референдумі 75 % виборців, проголосувало за входження країни до Євросоюзу з 1 травня 2004 р.

Другою складовою євроатлантичної інтеграції був безпековий компонент. Вже у квітні 1993 р. Чеська Республіка заявила про свою мету стати повноправним членом НАТО. Це підтримали чеські політичні партії, за винятком комуністів і республіканців. На початку 1994 р. Чехія приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру», в межах якого залучалась до різних міжнародних миротворчих операцій. Членом НАТО Чеська Республіка стала 12 березня 1999 р. 21-22 листопада 2002 р. в Празі було проведено саміт НАТО за участю 49 прем'єр-міністрів і вищих представників європейських країн та США. На саміті запрошення до членства у НАТО отримало 7 держав, зокрема, Словаччина. Загалом, вступ Чеської Республіки до НАТО був вдалим прикладом інтеграції постсоціалістичної країни до сучасної європейської системи безпеки.

Підсумовуючи зазначене питання, варто наголосити, що євроатлантична інтеграція Чеської Республіки була важливою зовнішньою складовою постсоціалістичної трансформації цієї країни.

Завдання:

Проаналізуйте особливості запровадження ринкових відносин у КНР в 1980-х рр.

Розгляд зазначеного питання варто розпочати з аналізу результатів внутрішньополітичної боротьби в КНР після смерті Мао Цзедуна. Саме після перемоги у ній «прагматиків» на чолі з Ден Сяопіном, III пленум ЦК КПК (грудень 1978 р.) закріпив стратегію економічних реформ, яку згодом назвали «курсом чотирьох модернізацій» на побудову в країні «соціалізму з китайською специфікою». Необхідно звернути увагу на те, що програма реформ передбачала зміни у сільському господарстві, промисловості, науці й обороні. Поширеним методом реформування сільського господарства була передача землі в довгострокову оренду селянським родинам, які

реалізовували основну частку врожаю за вільними цінами й лише певну частину здавали за державним замовленням. Прибутки селян зросли. Здійснення реформи стимулювалося підвищенням державних закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. У 1984 р. врожай зернових у Китаї сягнув 400 млн. тон, що майже наполовину перевищував рівень 1975 р. Розвиток промисловості заоховувало створення із 1979 р. підприємств зі змішаним капіталом. Для цього утворювали спеціальні зони «економіко-технологічного розвитку», найбільшою з яких стала Тяньцзінська. Продукція підприємств зі змішаним капіталом спрямовувалася на експорт, що був двигуном економічного зростання. Для залучення закордонного капіталу запроваджувалися податкові пільги. Податки для спільних підприємств встановлювалися у сумі 15 % прибутків, а для державних – 55 %. Так, у 1998 р. в КНР існувало 308 тисяч державних підприємств та 322 тис. підприємств за участю закордонного капіталу. Вклади у Китай здійснили 400 із 500 світових ТНК. Також варто зауважити, що у 1984 р. розпочато реформу системи керування державною промисловістю, мета якої полягала у відмові від централізованого директивного планування та переході до ринкових відносин. До 1989 р. 85 % державних підприємств запровадили підрядні форми роботи. Крім того, влада КНР підтримала створення фінансово-промислових груп. Застосовувалася політика протекціонізму.

Підсумовуючи, варто зауважити, що особливість китайської моделі реформ полягала у розбудові ринкової, експортно-орієнтованої економіки за відсутності політичних реформ.

Тема 3. Судетсько-німецьке питання у міжнародних відносинах

Питання для самостійного опрацювання:

Порівняйте вплив зовнішньополітичного чинника на судетсько-німецьке питання наприкінці Першої світової війни та наприкінці 1930-х рр.

Розглядаючи судетсько-німецьке питання, необхідно враховувати його історичні витоки. Судетські німці були частиною пануючої в Австро-Угорщині німецької нації. З її привілейованим статусом не погоджувалися чисельніші слов'янські народи, зокрема, чеський. Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. чесько-німецький

конфлікт став найголовнішою національною проблемою держави Габсбургів. Його вирішальні події відбулися у роки Першої світової війни, наприкінці якої Австро-Угорщини розпалася і 28 жовтня 1918 р. була проголошена ЧСР, що претендувала на встановлення західних історичних кордонів і включення територій з німецьким населенням до свого складу. Судетські політики земель «Корони Святого Вацлава», використовуючи власне розуміння принципу національного самовизначення, виступили за розподіл чеських земель на етнічній основі та приєднання її німецькомовної території до складу Австрії. Їх розуміння принципу національного самовизначення фактично вело до реалізації великонімецької ідеї. Потрібно звернути увагу, що визначальну роль у визначенні державної приналежності судетських земель відіграли геополітичні концепції країн Антанти, особливо Франції. Париж за жодних обставин не допустив би приєднання німецьких областей Чехії до Німеччини та її об'єднання з Австрією. А позбавлення Чехословаччини її західних історичних кордонів зробило б нову державу нежиттєздатною. Враховуючи історичні, стратегічні, політичні і економічні чинники, Рада чотирьох на мирній конференції ухвалила залишити судетсько-німецькі території у складі Чехословаччини. Наприкінці 1930-х рр. на загострення судетсько-німецького питання вплинула агресивна зовнішня політика нацистської Німеччини. Метою А. Гітлера було забезпечення панування Німеччини у Європі, а згодом у світі шляхом розширення життєвого простору за рахунок східних територій. Першим кроком у стратегії домінування він обрав Центральну Європу. Після аншлюсу Австрії у березні 1938 р. судетсько-німецьке питання поступово стало міжнародною проблемою. У березні-квітні 1938 р. партія Генлейна, під впливом А. Гітлера прагнула консолідувати навколо себе всі судетські політичні сили. На заклик СНП до її складу увійшли всі судетські партії, за винятком соціал-демократів. За підтримки А. Гітлера, який вирішив використати судетських німців в якості п'ятої колони в ЧСР, К. Генлейн почав ставити неприйнятні вимоги, щоб довести неможливість подальшого перебування судетських німців в складі Першої республіки. Це засвідчили заклики Генлейна до повстання у той час, коли Прага фактично погодилася з вимогами СНП. Втім, заколот не набув великого масштабу і був швидко придушений. Лише подальший тиск А. Гітлера та недалекоглядна

політика умиротворення агресора з боку Великої Британії та Франції обумовили подальшу, трагічну для ЧСР, Мюнхенську угоду.

Завдання:

Проаналізуйте передумови депортації судетських німців та її наслідки.

При вивченні зазначеного питання варто зосередити увагу на тому, що перед лідерами «Другої чехословацької еміграції» при виникненні уявлення про колективну провину судетських німців постало питання майбутнього врегулювання їх взаємин з чехами та словаками. Спочатку президент в екзилі Е. Бенеш не мав чіткого відповідного плану. Навіть не виключалась можливість федеративного устрою ЧСР. Поворотним пунктом щодо цієї проблеми була трагедія в Лідичах. Саме з 1942 р. стало зрозуміло, що налагодити співжиття між двома етносами після війни буде неможливо. Тому Е. Бенеш наполіг на схваленні країнами антигітлерівської коаліції ідеї виселення німецької меншини з Чехословаччини, що було закріплено у серпні 1945 р. Потсдамською конференцією країн антигітлерівської коаліції. На судетських німців було покладено колективну провину за підтримку нацизму. Їх звинувачували у тому, що вони дали перетворити себе у знаряддя спочатку політичної, а згодом і військової агресії. Майно німецької меншини ЧСР було конфісковано, а переважну більшість її – біля 3 млн. осіб в 1945-1946 рр. було виселено до Німеччини. Розглядаючи результатом депортації, варто відзначити, що судетські німці як особлива етнічна група, що займала компактну територію проживання, припинила своє існування. У Чехословаччині залишилося біля 250 тис. німців, переважно, антифашистів-комуністів. Після виселення німців, Чехословаччина стала національною державою двох слов'янських націй – чеської та словацької (Закарпаття у 1945 р. увійшло до складу СРСР). Серед інших внутрішньополітичних наслідків депортації судетських німців з їх стійкою правою «буржуазною» орієнтацією, виникла можливість докорінної зміни соціальної та політичної структури Чехословаччини і посилення впливу лівих партій, прямим наслідком чого була їх перемога на виборах і прихід комуністів до влади у лютому 1948 р. Виселення призвело до негативних демографічних наслідків, обезлюднення населених пунктів, серйозних економічних втрат прикордонних районів. При цьому, території судетських німців не були освоєні, за винятком міст і 20 % сіл. Підсумовуючи, необхідно

вказати на неоднозначний характер наслідків депортації судетських німців, окремі наслідки якої відчутні і тепер.

Тема 4. Відносини США і Росії наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Питання для самостійного опрацювання:

Які зміни у російсько-американських відносинах відбулися у постбіполярний період?

При вивченні зазначеного питання необхідно звернути увагу на те, що відносини між США і РФ у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. становлять одну з важливих частин міжнародних відносин. Взаємини між Росією і США – це сприйняття і реалізація європейських та світових проблем, що залишилися після «холодної війни».

Після розпаду СРСР головною метою зовнішньої політики США стало забезпечення домінуючої ролі цієї держави не тільки в євроатлантичних межах, а у світовому масштабі. Звідси логічно випливало бачення місця США у постбіполярну добу як лідера «однопольярного» світу. Такий підхід домінував до початку ХХІ ст., коли, не в останню чергу через позицію КНР і РФ, розпочався болісний перехід до «багатополюсного» світу (багатополярної міжнародної системи). Характеризуючи зміни відносин США і Росії у постбіполярний період, варто відзначити, що під час їх окремих періодів (1991-1999 рр.; 2000-2003 рр.; 2003-2008 рр.; 2008-2010 рр.) сталися відчутні зміни. У контексті власного бачення концепції світоустрою, ці країни пройшли шлях від спроб налагодження стратегічного партнерства до нового суперництва, що не сприяло розв'язанню актуальних проблем відвернення багатосторонньої гонки ядерних озброєнь, розв'язання близькосхідного конфлікту, стабілізації ситуації на Кавказі та в Афганістані, Іраку, глобального потепління, енергетичної безпеки тощо.

Завдання:

Порівняйте військовий потенціал США і РФ.

На початку розгляду зазначеного питання необхідно взяти до уваги те, що військовий потенціал є лише однією з складових статусу держави у світі, поряд з економічним і технологічним потенціалом, лідерством у міждержавних об'єднаннях. При аналізі цього питання також необхідно врахувати те, що для СРСР завершення «холодної війни» означало крах комуністичного месіанства і розпад самого

Союзу, найбільшим уламком якого стала Росія, офіційно – Російська Федерація. США на початку 1990-х рр. залишилися єдиною найпотужнішою світовою державою, у якої, на думку деяких дослідників, наявні імперські ознаки.

США і РФ співставимі за яденним військово-стратегічним потенціалом та загальною чисельністю збройних сил. Ядерний арсенал США у 2002 р. налічував 10 640 одиниць, РФ – 8 600. На початку ХХІ ст. армія США налічувала 1 385, 8 тис. осіб, РФ – 1 200, 2 тис. Важливим критерієм порівняння є військовий бюджет, який на початку ХХІ ст. в США становив 293, 3 млрд. дол., у РФ – 8, 8 млрд. Далі доцільно порівняти військовий потенціал країн за показниками кількості танків, бойових літаків, військових кораблів тощо. У контексті порівняння військового потенціал країн, варто зауважити, що він у США базується на економічній могутності, розвинених технологіях та наукових дослідженнях. У підсумку доцільно звернути уваги на те, що незважаючи на володіння США і Росією потужною базою природних ресурсів, на сьогодні військовий потенціал кожної держави є доволі різним, але співставимим за окремими видами показників.

Тема 5. Арабсько-ізраїльський конфлікт

Питання для самостійного опрацювання:

Визначте передумови палестинського конфлікту.

Вивчаючи зазначене питання необхідно брати до уваги, що проголошення держави Ізраїль у 1948 р. супроводжувалося оголошенням йому війни сусідніми арабськими країнами та початком цього конфлікту. Проте фактичні його передумови сягають кінця ХІХ ст., коли сформувався політичний сіоністський рух, який поклав початок боротьбі євреїв за власну державу. Далі необхідно звернути увагу, що після розпаду Османської імперії у результаті її поразки в Першій світовій війні конфлікт між євреями-сіоністами та арабським населенням Палестини зводився до територіальних домагань обох сторін на край, який був мандатом Великої Британії. Під час загострення ситуації у другій чверті ХХ ст. до геополітичної складової додалися також релігійна та культурна, що підсилили міжнаціональну ворожнечу. У травні 1948 р. сусідні арабські країни оголосили війну новоствореній єврейській державі. Таким чином, конфлікт вийшов за межі Палестини і переріс у конфлікт між Ізраїлем та всіма іншими

арабськими державами регіону перетворився у джерело політичної напруги та відкритих збройних зіткнень у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Завдання:

Проаналізуйте вплив «холодної війни» на перебіг арабсько-ізраїльського конфлікту.

«Холодна війна» як суперництво наддержав – США і СРСР за вплив у світі, позначилася і на арабсько-ізраїльському конфлікті. Варто відзначити, що ухвала ООН 29 листопада 1947 р. рішення №181 про припинення Британського мандату над Палестиною і поділ країни на дві самостійні держави, на основі чого 14 травня 1948 р. проголошено незалежність держави Ізраїль, стало можливо завдяки підтримці США та СРСР. Обидві держави, керуючись власними інтересами, вважали позитивним послаблення британських впливів на Близькому Сході. Втім, в умовах початку арабсько-ізраїльського протистояння та краху надій СРСР на політичний вплив в Ізраїлі, Москва почала зближення з арабськими країнами, зокрема, з Єгиптом. Ці дії підтримували розрахунки його керівництва на перемогу над Ізраїлем. Саме СРСР врятував Єгипет від поразки під час Суецької кризи 1956 р. З того часу на Близькому Сході послаблюється вплив Великої Британії та Франції, позиції яких прагнули посісти США. Вони неодноразово здійснювали військові поставки Ізраїлю, економічно підтримували його, неодноразово виступали посередником у стосунках з сусідніми арабськими країнами. Найважливішим прикладом останнього стало укладення Кемп-Девідської мирної угоди з Єгиптом. Підсумовуючи, варто наголосити, що в умовах «холодної війни» близькосхідний регіон став однією з арен суперництва США і СРСР і це суттєво позначилося на перебігу арабсько-ізраїльського конфлікту.

Тема 6. НАТО наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Питання для самостійного опрацювання:

Етапи розширення НАТО.

Розпочинаючи вивчення необхідно відзначити, що офіційним днем заснування НАТО – Організації Північноатлантичного Договору (аббревіатура НАТО походить від англійського NATO – North-Atlantic Treaty Organization; часто ще НАТО називають Північноатлантичним Блоком або Північноатлантичним Альянсом) стало 4 квітня 1949 р.,

коли у Вашингтоні було підписано відповідний договір представниками 12 країн – Бельгії, Великої Британії, Данії, Ісландії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, США та Франції. Далі необхідно відзначити, що у добу «холодної війни» і в постбіполярний період відбулося декілька хвиль розширення НАТО. У 1952 р. до цієї організації приєдналися Греція і Туреччина, 1955 р. – ФРН, 1982 р. – Іспанія, 1999 р. – Чеська Республіка, Угорщина та Польща, 2004 р. – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, 2009 р. – Албанія і Хорватія, 2017 р. – Чорногорія, 2020 р. – Північна Македонія. Отже, загалом нині до складу НАТО входять 30 країн і ця організація засвідчила себе як успішна система колективної безпеки сучасного світу.

Завдання:

Проаналізуйте співробітництво України та НАТО у 2014-2019 рр.

Розгляд цього питання варто розпочати з констатації, що Північноатлантичний альянс, створений 1949 р., залишається у сучасному світі прикладом стабільної та найтривалішої системи колективної безпеки країн Заходу. Відносини України та НАТО у політичній, військовій, військово-технічній та інших сферах активізувалися після подій Євромайдану, обрання президентом України П. Порошенка, анексією Криму та подіями на Сході України. Необхідно підкреслити, що НАТО підтримала суверенітет і територіальну цілісність України. Офіційний Київ зайняв більш активну позицію щодо Альянсу. У «Стратегії національної безпеки України» від 6 травня 2015 р. однією з цілей вказано збереження державного суверенітету, захисту прав людини, забезпечення сталого розвитку та забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО. Необхідно наголосити, що у червні 2017 р. парламент на законодавчому рівні серед зовнішньополітичних пріоритетів закріпив вступ України до НАТО. Окремими дослідниками це сприймається як історичний вибір на користь європейською цивілізації. Варто зауважити, що мета різних форм взаємодії, зафіксованих у річних програмах співпраці, полягала у протидії російській експансії та прагненні зміцнити обороноздатність країни.

Тема 7. Глобальні проблеми сучасності.

Питання для самостійного опрацювання:

Проблеми обмеження ядерних озброєнь на початку 2000-х рр.

При розгляді зазначеного питання варто проаналізувати зміст договору СНО-3 як спробу обмеження ядерних озброєнь країн з найбільшою кількістю відповідного озброєння – США та Російської Федерації. Договір про заходи з подальшого скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь між США та Росією підписано 8 квітня 2010 р. у Празі. Згідно з ним, обидві країни зобов'язувалися скоротити власні наступальні ядерні арсенали приблизно на третину – до 1550 боєголовок і 800 носіїв із так званої ядерної тріади (міжконтинентальні балістичні ракети, стратегічні бомбардувальники й балістичні ракети підводних човнів). Варто зауважити, що кожен із підписантів СНО-3 отримав власні «вузько корпоративні» дивіденди. Росія таким чином легітимізувала процес скорочення своїх стратегічних ядерних сил (СЯС) через їх застарілість і фізичну неспроможність їх поновити. Наприклад, надходження найсучасніших міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) «Тополь-М» і близько не перекриває темпів зняття з бойового чергування ракет РС-20 «Воевода» через завершення терміну їх експлуатації, яку неможливо продовжувати до безкінечності. Загалом, станом на 2011 р. в США було 1800 розгорнутих боєголовок, у РФ – 1537. Свої дивіденди отримали й Сполучені Штати. Барак Обама зміг занести «зараховано» в залікову книжку Нобелівського стипендіата, адже диплом головного світового миротворця 44-й президент США отримав дещо авансом. США радше посилили власні позиції, ніж навпаки, оскільки вже давно знайшли асиметричну альтернативу надмірному утримуванию ядерних арсеналів. Її назва – системи високоточної зброї (ВТЗ). У США її приймають на озброєння, час від часу випробовують у реальних бойових умовах (Югославія, Афганістан, Ірак), на розробку та удосконалення витрачають мільярди доларів. Одним із її зразків є крилата ракета «Томагавк». Такого роду системи не підпадають під жодні скорочення і водночас ніхто в світі й близько не наблизився до паритету зі США в цьому компоненті наступальних озброєнь.

Завдання:

Проаналізуйте один із військових конфліктів на пострадянському просторі.

Серед конфліктів на пострадянському просторі варто звернути увагу на чеченські війни. При розгляді цього питання необхідно підкреслити, що у процесі розпаду СРСР виникли відцентрові тенденції всередині Російської Федерації. Еліта регіонів бажала самостійно розпоряджатися своєю власністю. Розвиток міжнаціональних відносин у РФ відзначався двома головними небезпеками: піднесення російського націоналізму і регіонального націоналізму (сепаратизму). Особливо складне становище склалося у Чеченській автономії. Для розв'язання кризи 31 березня 1992 р. автономні республіки Росії підписали Федеральний договір. До нього не приєдналися Татарстан (зволікав до 1994 р.) і Республіка Ічкерія (Чечня). Восени 1994 р. до влади в ЧР прийшов генерал Джохар Дудаєв, який виступав за її незалежність. Президент Б. Єльцин віддав наказ про силове придушення чеченського сепаратизму. 11 грудня 1994 р. розпочалася перша чеченська війна. Російські війська зазнали поразки. Було знищено Дудаєва. У серпні 1996 р. у Хасавюрті підписано угоду про врегулювання ситуації на основі «загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права». До 31 січня 2001 р. передбачалося нормалізувати ситуацію. Під час війни вбито 60 тис. людей, 100 тис. поранено, Зруйновано 370 із 410 міст і містечок Чечні. У травні 1997 р. президент РІ Аслан Масхадов і РФ Б. Єльцин підписали у Москві «договір про мир і принципи взаємовідносин», в якому зафіксовано відмову від застосування сили у відносинах між федеральною владою в чеченською адміністрацією. Федеральні війська з Чечні були виведені, але вести переговори про незалежність Чечні Москва відмовлялася. Політичні лідери Чечні намагалися реалізувати план створення на Кавказі ісламської теократичної держави «Велика Ічкерія». Першим кроком вважалося об'єднання Чечні та Дагестану. У серпні 1999 р. декілька тисяч чеченських бойовиків Шаміля Басаєва, Хоттаба увійшли в Батлихський і Цумандійський райони Дагестану. Ваххабіти розраховували на бунт релігійних фанатиків. Уряд В. Путіна денонсував хасавюртинські угоди. Розпочалася друга чеченська війна. Федеральна сторона широко використовувала авіацію та далекобійну артилерію, що мінімізувало загибель російських військових. На початку лютого 2000 р. захоплено Грозний. Головою російської адміністрації призначено колишнього муфтія Чечні, сподвижника Д. Дудаєва, Ахмеда Кадірова. 9 травня 2005 р. він загинув від теракту

чеченських бойовиків. Президентом Чечні став його син Рамзан Кадіров. Він забезпечив лояльність центру, який виділяє значні фінансові ресурси на відбудову Чечні. На її території дислокується велике угруповання російських військ чисельністю 50-70 тис. осіб.

Рекомендована література:

Основна література:

Васильєв Л. С. Всеобщая история. В 6 т. Учеб. Пособие. М., 2007-2013.

Газін В. П. Актуальні проблеми сучасності. К., 2009.

Головко В. Поняття «модернізація» як засіб історичного пізнання. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. К., 2003. Вип. 8.

Дейвіс Н. Європа: Історія. К., 2008.

Дюррозель Ж. Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К., 1999.

Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2017.

Іваницька О. Історія міжнародних відносин (друга половина 1940-х – 1990-і роки). – Начальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2019.

История Востока. М., 2006-2008. Т. 5-6.

Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. Київ-Ніжин, 2017.

Федонюк С. В., Лажнік В. Й., Моренчук А. А., Романюк Н. І. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. Луцьк, 2008.

Яровий В. Новітня історія центральноєвропейських та балканських країн. К., 2005.

Додаткова література:

Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. К., 2017.

Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К., 2004.

Головко В. «Модернізація» як метанарратив української історії. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. К., 2004. Вип. 9.

Головко В. Критика теорії модернізації в західній гуманітарній думці. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. К., 2004. Вип. 11.

Головко В. В. Модернізації теорії. // Енциклопед.іст. України. К., 2010. Т. 7.

Делюсин Л. Ден Сяопин – революціонер, маоист, реформатор? // Азия и Африка сегодня. 1994. № 8, 9.

Жевахов А. Кемаль Ататюрк. М., 2008.

История Китая. Учебник. Под ред. А. В. Меликсетова. М., 2002. 736 с.

История России XX – начала XXI века. Под ред. Л. В. Милова. М., 2006.

Кравчук О. М. Судетські німці в історії Центральної Європи. Навчальний посібник. Вінниця, 2020.

Кравчук О. М. Судетські німці в історії Чехії. // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 2.

Лежиков А. Кемаль Ататюрк. // Азия и Африка сегодня. 1998. № 12.

Лукас Е. Нова Холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії і Заходу. К., 2009.

Макинерни Д. США: история страны. М., 2009.

Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій. К., 2012.

Регіональні підсистеми міжнародних відносин: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Відп. ред. проф. О. П. Іваницька. Вінниця, 2018.

Світова історія: XX століття. Енциклопедичний словник / За ред. І. Підкови та Р. Шуста. Л., 2008.

Федотова В. Типология модернизации и способов их изучения. // Вопросы философии. 2000. № 4.

Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним. К., 2017.

Фергюсон Н. Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку. К., 2018.

Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2018.

Харарі Ю. Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього. К., 2018.

Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К., 2018.

Цаф В. Теория модернизации и различия путей общественного развития. // Социс. 1998. № 8.

Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком. Львів, 2010.

Ширяев Б. А. Внешняя политика США. Спб, 2007.

Цаф В. Теория модернизации и различия путей общественного развития. // Социс. 1998. № 8.

Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком. Львів, 2019.

Ширяев Б. А. Внешняя политика США. Спб, 2007.